

VeLKOMMeN

Kultur er et af hverdagssprogets mest magtfulde begreber. Kultur bruges til at forklare, hvordan vi selv og andre handler. Kultur bruges til at skabe fællesskaber og forskelle. Men hvordan skal vi forstå kultur i globaliserede samfund? Hvordan udfordres forenkede forestillinger om nationalkulturer? Hvem har interesse i at lægge vægt på kultur og etnicitet?

GRUNDBOG I KULTURFORSTÅELSE giver en række faglige greb til at diskutere kultur i globaliserede samfund. I bogen præsenteres centrale begreber i forhold til kultur, kulturforståelse og interkulturel kompetence. Hvilken betydning har ens syn på kultur i hverdagen; fx i ledelsesteorier, i interkulturel kommunikation, medier, diskrimination i skolen eller i internationalt samarbejde? Hvordan kan sociale kategorier som hvidhed, etnicitet og køn udfordre forestillingen om, at kultur er en fast og forudsigelig størrelse?

samfundslitteratur.dk

9 788759 317051

BEN JENSEN

GRUNDBOG I KULTUR FORSTÅELSE

JEG ER
FRA
AFRIKA..

COOL !!!
SÅ ER DU
SKIDE GOD
TIL AT DANSE
OG SYNGE
OG SPILLE TRUMPET OG
HENGSE PÅ GADE-
HØRNERNE....

2. UDGAVE

Samfunds
litteratur

Grundbog i kulturforståelse

2. udgave

2013

af Iben Jensen

Indledning

Zygmunt Bauman, en af sociologiens store forskere, holdt først i 1990'erne et foredrag på Roskilde Universitet. Han så sig om i lokalet og halvråbte: "Hvad er det værste?" Det vidste forsamlingen ikke. "Hvad er det værste?" råbte han – nu højere. Forsamlingen vidste stadig ikke, hvad det værste var. "Tolerance," råbte Bauman: "Det værste er tolerance." Der gik lidt tid, før vi helt forstod, hvorfor det kunne være så slemt at udvise tolerance. Men Baumans pointe var, at vi ikke bare skal tolerere hinandens forskelligheder. Vi er nødt til at gå i dialog med hinanden. Hvis vi ikke går i dialog omkring vores værdier, udviser vi mangel på respekt, fordi begge parter – uden at blive sagt imod – kan blive ved med at opfatte sig selv som de mest fornuftige, de mest rationelle eller de mest ansvarlige.

At respektere hinanden vil i praksis sige, at man betragter andre som fornuftige væsener, man kan diskutere med på lige fod. Man lytter til deres opfattelser af verden og til deres begrundelser for at gøre, som de gør. Ideen er ikke at overtage andres værdier. Ideen er at se verden fra et andet perspektiv, så man får nye tanker omkring egne værdier og handlinger. Derfor kræver dialog ikke tolerance, men gensidig respekt.

Mit mål med bogen er at være med til at skabe et grundlag for en både ligeværdig og respektfuld dialog. En dialog, som bygger på faglig viden, interkulturel kompetence og kulturforståelse.

Virkeligheden skabes i det samfund, vi vokser op i

Vores virkelighed bliver skabt i det samfund, vi lever i. Denne pointe kommer fra bogen *Den samfundsskabte virkelighed*, som er skrevet af de amerikanske sociologer Peter Berger og Thomas Luckmann.¹ Vi er alle sammen formet af, hvad vi lærte som små. Det, vi har lært, opfattes som virkeligt for os. Men alle i et samfund lærer ikke det samme. Vi har lært,

¹ Bogen, *Den samfundsskabte virkelighed* blev nyoversat i 2004 og har nu titlen *Den sociale konstruktion af virkeligheden*.

2. Kultur – som *forskelle* mellem mennesker

Når man udtænker projekter, kan det være nyttigt at stille disse enkle spørgsmål:

Hvad vil jeg/vi? (formål)

Hvorfor? Hvad vil jeg/vi gerne vide? (motivation)

Hvordan kan emnet afgrænses? (afgrænsning)

Hvordan vil jeg/vi finde ud af det? (metode)

Projektforslag

1. Kulturteorier i brug.

Formål: At undersøge, hvilke kultursyn der bruges i litteratur om andre nationalkulturer.

Motivation: At finde ud af, om der bruges et universalistisk eller et relativistisk kultursyn.

Afgrænsning: Sammenligning af fx tre nationalkulturer.

Metode: Tekstlæsning eller interview.

2. Etnocentrisme

Formål: At undersøge, om der er etnocentrisme i litteratur i danskundervisning i gymnasiet.

Motivation: At se, hvordan 'de andre' beskrives.

Metode: Tekstlæsning.

Litteratur

Adler, Nancy J. og Allison Gundersen (2008): *International dimensions of organizational behavior*. Mason, Ohio: Thomson South-Western.

Bourdieu, Pierre (1995): *Distinktionen – En sociologisk kritik af dømmekraften*. Frederiksberg: DET lille FORLAG.

Dahl, Øyvind (2013): *Møter mellom mennesker – Innføring i interkulturell kommunikasjon*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Kjørup, Søren (2008): *Menneskevidenskaberne, bind 2 – Humanistiske forskningstraditioner*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag.

Kultur har altid været et magtfuldt begreb. Historisk har man med kulturbegrebet i hånden beskrevet andre folk som underlegne, barnlige og frem for alt irrationelle. Man har været optaget af at indkredse og beskrive forskelle mellem befolkninger og af at indkredse og forklare, hvilke værdier der var de centrale i forskellige kulturer. Inden for denne forskningstradition har man arbejdet meget med modeller og metoder, som kunne forudsige, hvordan kommunikation eller samarbejde ville foregå mellem mennesker fra forskellige kulturer.

Formålet med dette kapitel er at give en introduktion til dette kulturbegreb, som bruges allermest i hverdagen, i nyhedsmedier og inden for både national og international ledelse.

Lidt karikeret kan vi tænke tilbage på de tidligste antropologer, som med pen og blok tog ud til fjerne stammefolk for at måle hjerneskaller, optegne slægtskaber og notere de indfødtes talrige skikke. Målet var objektivt at dokumentere, at disse fremmede kulturer eksisterede. Datidens antropologer havde ofte en *funktionalistisk* samfundsforståelse. De mente, at alt, hvad folk gjorde, havde en funktion, som var med til at fastholde orden i den pågældende kultur. En kultur blev betragtet som en ensartet (homogen) størrelse. Man mente, at alle medlemmer bar på samme kultur og blot havde forskellige roller og rettigheder i kraft af deres forskellige funktioner i samfundet. Endelig betragtede man kultur som noget, der lå i det enkelte menneske. Det lå i 'deres' natur at optræde på en bestemt (ofte barnlig) måde.

Antropologen Kaj Birket-Smith beskriver forskellen mellem natur- og kulturfolk i sit store værk *Kulturens veje*, som udkom lige før 2. verdenskrig.

En dybere Forskel ligger snarere i det barnlige Træk at aandelig Træthed hurtigt indtræder ved ethvert regelbundet Arbejde som ikke bæres oppe af særlige Følelsesmomenter. Deraf kommer – i Forbindelse med den indskrænkede Synskreds – Naturmenneskets Tilbøjelighed til at lade fem være lige der saa ofte er faldet Europæerne for Brystet. Tvang kan her have de mest katastrofale Følger som det fremgik af den Selvmordsepidemi der bogstavelig talt udryddede Antillernes indfødte Befolkning kort efter den spanske Erobring.

En anden Egenskab som formodentlig hænger sammen med Tilbøjeligheden til aandelig Træthed, er Mangelen på Selvherredømme.

(Birket-Smith [1941] 1948: 49)

Selvom Birket-Smith tager afstand fra tidligere beskrivelser af naturfolk, foretager han en *etnocentrisk* skildring af 'naturfolk'. Naturfolkene har "barnlige træk", der indtræder hurtigt en "åndelig træthed", de har en "indskrænket synskreds" og de har en "*tilbøjelighed til at lade fem være lige*"⁴, hvilket vil sige, at de ikke er rationelle, de har ikke den europæiske logik. En sidste egenskab, Birket-Smith nævner, er deres "*Mangel på Selvherredømme*". Atter beskrives "naturmennesket" som personer, der mangler evnen til at organisere sig selv. Samlet set bliver det en negativ beskrivelse af naturfolk, der som sagt er etnocentrisk, fordi Birket-Smith bruger sine egne normer og værdier når han beskriver og bedømmer naturfolkene.

Det beskrivende kulturbegreb

Jeg har kaldt det kulturbegreb, som her er illustreret ved Birket-Smiths beskrivelser af naturfolk, for det beskrivende kulturbegreb. Denne måde at anskue og beskrive andre på har været et af de mest politiske og magtfulde begreber gennem tiden. Med dette tilsyneladende objektive begreb i hånden har man siden kolonitiden beskrevet og navngivet 'de andre' med udgangspunkt i egne forestillinger om, hvad kultur er. I dag svarer de såkaldte naturfolk tilbage. Her beskriver Linda Tuhiwai Smith, en forsker fra New Zealand med maorioprindelse, hvordan de som maorier blev karakteriseret:

Et af de formodede karakteristika ved os primitive folk var, at vi ikke kunne bruge

4 "At lade fem være lige" er et gammelt udtryk for ikke at undersøge en sag til bunds.

vores hjerner eller vores intellekt. Vi kunne ikke opfinde ting, vi kunne ikke skabe historiske institutioner, vi havde ingen forestillingsevne, vi kunne ikke producere noget af værdi, vi vidste ikke, hvordan vi skulle udnytte vores jord og andre af jordens naturlige ressourcer. Endelig praktiserede vi ikke civilisationens spil. Ved at mangle disse dyder diskvalificerede vi os selv, ikke bare fra civilisationen, men fra selve menneskeheden. Med andre ord var vi ikke "rigtige mennesker". Nogle af os blev ikke engang betragtet som delvis menneskelige.

(Tuhiwai Smith 1999: 25 [min oversættelse])

Samtidig beskriver Linda Tuhiwai Smith med sine skarpe analyser, hvordan det føltes at blive karakteriseret som et folk, "*som ikke kunne bruge vores hjerner*", som "*ikke vidste, hvordan vi skulle udnytte vores jord*", og hvoraf nogle "*ikke engang blev betragtet som delvis menneskelige*". Der er mange paralleller mellem Tuhiwai Smiths beskrivelser og Danmarks kolonisering af Grønland. Grønland blev *opdaget* (selvom landet allerede var beboet). Grønland blev *kristnet* (Hans Egede 1721). Grønlands byer blev navngivet på ny; fx blev byerne Ilulissat og Kangerlussuaq omdøbt til Jakobshavn og Sønder Strømfjord, navne de bevarede helt frem til omkring Hjemmestyrets indførelse i 1979. Endelig blev grønlændere i utallige rejse- og missionsberetninger (fra et etnocentrisk perspektiv) beskrevet som irrationelle og dovne. Ligesom maorierne tager grønlandske kunstnere, digtere, forskere og politikere i dag til genmæle og giver deres perspektiver på grønlandsk rationalitet og dansk kolonisering.

Det beskrivende kulturbegreb brugt på Danmark

I filmen *Brev til Indien*, om den indiske antropolog Prakash Reddy, får man et godt eksempel på forskning og analyse baseret på det beskrivende kulturbegreb (Rytter 1991). Reddy har tidligere studeret landsbyer i Asien og sætter sig for at studere en dansk landsby efter samme metode. Han finder en landsby på Mols, hvor han flytter ind hos præsten for herfra at studere de lokale. Sammen med en antropologistuderende (som oversætter fra engelsk til dansk) går han fra hus til hus for at komme til at tale med *alle* i landsbyen. Hans metode er baseret på forestillingen om objektivitet og rationalitet, og hans mål er derfor at tale med alle (hele populationen). Ved brug af sin metode, som er baseret på det beskrivende kulturbegreb, indkredser han en række forhold, som han betragter som typisk for danskere: et nært forhold til kæledyr, et fjernt forhold til ældre, som bor på alderdomshjem, ingen reel ligestilling i Danmark (fordi kvinderne gør det meste

af husarbejdet) og at unge efter, at de er fyldt 18 år, forlader hjemmet og kun kommer hjem på korte visitter (efter aftale). Han beskriver også, hvordan folk i byen er anderledes end dem, han kender i landsbyen; fx har han været inviteret til fest i byen, hvor gæsterne bidrog med forskellige festlige indslag, og hvor man spiste mere salat (Reddy 1998).

Jeg har brugt filmen meget i min undervisning, fordi den giver et fint billede af, hvor meget og hvor lidt man kan med det beskrivende kulturbegreb. På den ene side kan man få en god indsigt i, hvordan folk har indrettet sig forskelligt fra, hvordan man selv kender til. Reddy bemærker fx, hvor meget bestik danskerne bruger, når de dækker op til spisning i forsamlingshuset. Ligesom hans udstilling af kæledyrenes plads i hverdagen er skarp. På den anden side udstiller Reddys studier også svagheden ved det beskrivende kulturbegreb. For det første generaliserer han fra livet i landsbyen til alle danskere (lige med undtagelse af de bymennesker, han har observeret). For det andet er hans blik tydeligt etnocentrisk; hans norm er indisk, og han vurderer alt, hvad han ser, ud fra denne norm; fx synes han, det er uhøfligt, at danskerne ikke har inviteret ham hjem, nu de vidste, at han gerne ville interviewe dem. For det tredje er hans videnskabelige metode styret af ønsket om at tilvejebringe objektive og rationelle forklaringer på folks handlinger. Han har fx analyseret sig frem til, at danskere bor på landet, fordi de gerne vil have en bil. Ved at sammenligne huspriser på landet med byen forklarer han, at danskerne kan spare penge ved at købe huse på landet, og derved kan de få råd til at købe den eftertragtede bil. Hvis man ser på huspriser i by og på land, er der intet, der modsiger Reddys tese, men som forklaring på bosætning er den for simpel.

Det beskrivende kulturbegreb i organisationsteori

Inden for organisationsteori, ledelse og markedsføring kan man som hovedregel gå ud fra, at der trækkes på det beskrivende kulturbegreb, og meget ofte på Edgar Scheins eller Geert Hofstedes kulturforståelse – de udviklede begge deres teorier i 1980'erne.

Edgar Schein betragter en organisation som en kultur og argumenterer for, at en af grundene til, at det kun er 30 % af alle forandringsprocesser i virksomheder, der fungerer, er, at man ikke i tilstrækkelig grad tager højde for kulturen i den pågældende virksomhed.

Schein opstiller en model, hvor vi i toppen har artefakter – det, vi kan se. Hvilke personer har hvilke kontorer? Hvilket noget tøj går man med? Artefakterne er dét, der umiddelbart kan observeres. I niveauet under har

vi værdierne, dvs. virksomhedernes formulerede værdier. Det kan fx være værdier som: "Vi går ind for vækst og tryghed i ansættelsen". Eller "Vi gør det, vi er bedst til". I bunden af modellen har vi antagelser, som handler om, hvilke grundlæggende antagelser man har i virksomheden: fx: "ansatte fungerer bedst, hvis de har stort medansvar for deres arbejdsopgaver". Eller: "ansatte er mest produktive, hvis de har balance mellem arbejde og fritid".

Schein argumenterer for, at mange forandringsprocesser går galt, fordi man ikke får undersøgt det nederste niveau, men tager udgangspunkt i, hvad der fortælles om virksomhedens værdier.

I sine beskrivelser af en organisation arbejder han med helheder. Han går ud fra, at alle i virksomheden deler værdier og normer; han går ud fra, at de er enige om, hvad der er artefakter (hvordan det skal tolkes), hvad virksomheden skriver om sine værdier (og hvordan de fortolkes), og ikke mindst går han ud fra, at alle i virksomheden deler samme grundantagelser. Eller i hvert fald beskriver han ledelsens grundantagelser som homogene og forklarer, hvordan udvikling kan opnås, hvis ledelsen går forrest i ændringer af virksomhedskulturen.

Helt overordnet kan man sige, at Schein reducerer forskellene i virksomheden og går ud fra, at forandring opnås, hvis alle er enige om en forandring. Forandringer beskrives desuden som en lineær proces, hvor alle i organisationen vil tage de samme skridt og gå igennem de samme faser (Martin 1992).

Ligesom mange andre organisationsteoretikere trækker Schein på det beskrivende kulturbegreb. Som jeg senere vil komme ind på, er der rejst en meget stærk kritik af det beskrivende kulturbegreb inden for antropologien og samfundsforskningen. Når man trods denne stærke kritik fastholder at arbejde med det beskrivende kulturbegreb, kan det hænge sammen med, at man i organisationsteori (fra det positivistiske paradigme) netop er interesseret i at se kulturer som enkle parametre, fordi de skal indgå på linje med økonomi og produktion – og her er det beskrivende kulturbegreb mest velegnet.

Forskere, som anvender det beskrivende kulturbegreb, er i store træk enige om:

- Kultur kan beskrives som de ideer, værdier, regler og normer, som et menneske overtager fra den foregående generation, og som man

forsøger at bringe videre – oftest noget forandret – til den næste generation.⁵

- Kultur kan ses som afgrænsede enheder, der følger nationens grænser. Man går ud fra, at flertallet i en (national) kultur deler værdier, regler og normer. Derfor taler man fx om kinesisk kultur, grønlandsk kultur eller svensk kultur. At man kan se en organisation som en kultur ud fra samme kulturforståelse.
- Det er muligt at indkredse kulturelle fællestræk (kulturens kernelementer). Det vil sige, at man indkredser træk, der er fælles for fx alle somaliere, alle tyrkere, alle danskere osv.
- Kultur bruges som forklaring på folks handlinger.

Det beskrivende kulturbegreb giver 'de store fortællinger' om en nationalkultur. Med det beskrivende kulturbegreb forsøger man at finde frem til, hvilke træk man har til fælles inden for en kultur, og hvilke træk der adskiller den valgte kultur fra andre. Hvis vi tænker tilbage på den indiske antropologs studier af dansk kultur, er der ikke tvivl om, at man kan få stor indsigt i en kultur eller i et samfund, når man bruger det beskrivende kulturbegreb. Men man skal være klar over, at det beskrivende kulturbegreb er udviklet til at udpege forskelle og give enkle mønstre og forklaringer.

• • •

Arbejdsspørgsmål

1. Nævn tre typiske træk ved det beskrivende kulturbegreb.
2. Hvad vil man opnå, når man indkredser en kulturs kernelementer?
3. Hvornår kan det være praktisk at bruge det beskrivende kulturbegreb?

Projektforslag

1. Kultursyn i internationale nyhedsmedier

Formål: At undersøge, hvilket kulturbegreb der benyttes i nyhedsmedier.

Motivation: Hvordan beskrives andre nationalkulturer?

5 Denne forståelse trækker på den norske antropolog Arne Martin Klausens definition af kultur (Klausen 1970).

Afgrænsning: To til fire nyhedsudsendelser.

Metode: Tekst og billedanalyse.

2. Danmark som kolonimagt

Formål: Hvordan undervises man om Danmark som kolonimagt?

Motivation: Kritisk historisk interesse.

Afgrænsning: Samfundsfag og historiebøger på bestemte årgange.

Metode: Tekstanalyse og interview.

Litteratur

Birket-Smith, Kaj ([1941] 1948): *Kulturens Veje*. København: Jespersen og Pios Forlag.

Klausen, Arne M. (1970): *Kultur – variasjon og sammenheng*. Oslo: Gyldendal.

Martin, Joanne (1992): Cultural Change: An integration of three different Views. *Journal of Management Studies*, 24. årg., nr. 6: 623-647.

Reddy, Prakash (1998): *Danske dilemmaer*. Mørke: Grevas Forlag.

Rytter, Maria (1991): *Brev til Indien*. Dokumentarfilm om Prakash Reddy i Danmark. Herremagasinet Film og TV, Det Danske Filmværksted.

Tuhiwai Smith, Linda (1999): *Decolonizing Methodologies – Research and Indigenous Peoples*. Dunedin: Zed Books, University of Otago Press.

3. Kultur som betydningssystemer

Kultur kan hverken måles eller vejes. Kultur kan ikke beskrives som objektive lovmæssigheder. Kultur handler om, hvordan folk skaber betydning og mening med deres tilværelse. Kultur er dét, man fortolker tilværelsen igennem og handler efter. Kultur kan ses som sammenhængende systemer af betydninger.

Formålet med dette kapitel er at præsentere forskellige kulturteorier, som tager afsæt i en konstruktivistisk forståelse af kultur. I kapitlet præsenteres Clifford Geertz' kulturforståelse, den samfundskritiske Cultural Studies tradition og Richard Jenkins' arbejde om etnicitet og danskhed.

Kultur er net af betydninger

Den amerikanske antropolog Clifford Geertz udgav i 1973 bogen *The Interpretation of Cultures* (Fortolkning af kulturer), hvori han argumenterede for, at antropologi ikke burde forstås som en eksakt videnskab, hvor man kunne måle, veje, registrere og kortlægge virkeligheden, men at man var nødt til at indse, at man som antropolog fortolkede den virkelighed, man studerede.

Efter sigende delte bogen antropologien i to. Den ene gruppe blev rasende over dette angreb på deres faglighed, mens den anden gruppe fandt, at Geertz løste store faglige problemer. Geertz definerede kultur som de net af betydninger, mennesker spinder omkring sig selv. En kulturanalyse går ud på at afdække dette eller disse net af betydninger (Geertz 1973). Geertz argumenterede for, at man ikke objektivt kunne beskrive, hvad man så. Han mente, at man, allerede mens man observerede, var i gang med at fortolke det, man så, og sætte det i forhold til ens egne opfatelser af verden. Geertz mente derfor, at man i etnografisk metode skulle foretage udførlige beskrivelser af, hvad man så ('thick description'), hvilket vil sige, at man skulle beskrive så meget, at andre ikke var i tvivl om, hvad

man havde set. I et af sine berømte essay forklarer Geertz, at det skal være muligt at skelne mellem en dreng, der blinker, fordi han har fået noget i øjet, en dreng, der har tics, og en dreng, der gør nar af drengen, der har tics (Geertz 1973).⁶ En anden vigtig pointe for Geertz var, at man skulle holde op med at undersøge hele befolkningsgrupper (populationer). Man skulle ikke studere hele landsbyer, man skulle studere i landsbyer. Det kan være små begivenheder, der fører til store svar. Inspireret af Geertz taler man om kultur som betydningsystemer.

Hvis nu Prakash Reddy havde fulgt Geertz' råd, da han var i sin landsby på Mols, havde han kunnet fokusere på danskeres forhold til kæledyr. Han kunne have undersøgt de mange måder, hvorpå kæledyr har betydning i hjemmene, og han kunne have opdaget, at man (også) kan vise sin økonomiske status ved at købe en dyr racehund/kat eller ved at fortælle, hvor mange penge man bruger på sit kæledyrs foder, halsbånd, kurv/tæppe osv. På den måde kunne Reddy både have fået indsigt i, hvilke betydninger der er knyttet til kæledyr, og fået løftet sløret for, hvordan man ser forskel på rig og fattig i Danmark, hvilket er noget, som han undrer sig over i filmen.

Hvis man arbejder med kultur som betydninger eller betydningssystemer, benytter man *det komplekse kulturbegreb* og er interesseret i at undersøge, hvordan mennesker skaber mening eller betydning i hverdagen. Man ser kultur som en dynamisk størrelse, der hele tiden er i forandring. Man vil pege på sammenhængende betydningssystemer og vil fx på den ene side gerne sige, at noget kan betragtes som dansk kultur, men samtidig vil man understrege, at man kan være dansk på mange måder, og at dansk kultur forandrer sig over tid. Hvor mange danskere havde fx computere for 30 år siden?

Stuart Hall – Cultural Studies

Nogenlunde samtidig med at Geertz introducerede den fortolkende antropologi i USA, voksede der i England en kritisk sociologisk retning op med Stuart Hall som den absolutte frontfigur. Stuart Hall var fra Jamaica og inddrog mange af sine egne erfaringer som sort (akademiker) i England i sin samfundskritik. Cultural Studies-traditionen har dels haft fokus på at

6 Geertz kritiseres for at være essentialist, fordi han i mange af sine analyser finder enkelte fænomener, som fx hanekamp på Bali, og på baggrund af en 'thick description' af hanekamp, fortolker hanekampen som udtryk for et samlet betydningssystem, der gælder hele det balinesiske samfund (Geertz 1973).

undersøge marginaliserede gruppers adgang til medierne (mulighed for at blive hørt), dels på hvordan marginaliserede grupper blev repræsenteret (hvordan de blev fremstillet) i medierne. Hall arbejder med både semiotik og diskurs.

Semiotik

Semiotik betyder læren om tegn. Ordet kommet af det græske ord *semeion*, som betyder tegn. Et tegn beskrives i semiotikken som noget, der står for andet og mere end sig selv. Et tegn står altså altid for noget. Øyvind Dahl skriver:

Definisjonen på tegn er veldig enkel:

Et tegn er noe som står for noe annet enn seg selv for noen.

For eksempel er disse strekene på papiret bare tegn. Vi kaller disse tegnene for bokstaver. Når vi setter tegnene sammen, blir de til ord. I denne boken kaller vi slike samlinger med tegn en *melding*. Meldingen har ingen mening før noen – du som leser – gir *mening* til strekene i boken.

(Dahl 2013: 102)

Der skal altså en læser eller en modtager til for at skabe mening med tegn. Når man arbejder med en semiotisk forståelse, aflæser man verden som tegnsystemer og er fx opmærksom på, at forskellige tegn bruges i forskellige kontekster. Man kan sige, at alle tegn får deres betydning, fordi de indgår i relation til andre tegn.

Hvis vi nu overfører disse ganske abstrakte begreber til hverdagen, hvad betyder det så? Det betyder fx, at de tegn, man knytter til mænd, har indflydelse på de tegn, man knytter til kvinder eller transkønnethed; og det betyder fx, at de tegn, man knytter til minoriteter, har betydning for, de tegn, man knytter til majoriteten. Helt overordnet kan man derfor sige, at alle tegn, der bruges (billeder i avisen), også er tegn, som enten eksplicit eller implicit fortæller, hvordan man skaber mening i det pågældende samfund.

Diskurs

Hall anvender også den franske filosof Michel Foucaults begreb om diskurs. En diskurs kan forenklet beskrives som 'bestemte måder at tale om tingene på i en given periode' – det kan fx være de måder, man i en

periode taler om rygning på, om klima eller om socialt bedrageri. Når man taler inden for en diskurs, udelukker man samtidig andre måder at tale om tingene på – fx er det ikke passende at tale om det positive ved at ryge (fordi rygepauser måske forhindrer invaliderende stress?).

Halls perspektiv

Forenklet kan man sige, at Hall ser på sammenhænge mellem de tegn, man bruger om minoriteter i medierne, og holder dem sammen med samfundets diskurser. Set med Halls øjne bliver det derfor aldrig tilfældigt, hvilke tegn man bruger, når man præsenterer en sort eller en hvid person i medierne. Billeder (tegn) vil altid indgå i de måder, hvorpå man i den givne periode kan tale om henholdsvis sorte og hvide. Formuleret med Halls egne ord kan man sige, at hans analyser er sammensat af en semiotisk og en diskursiv forståelse – og det er med denne forståelse, at han viser, hvordan marginaliserede personer repræsenteres⁷ i medierne.

Mediebilleder

Stuart Hall viser i en analyse, hvordan sorte topatleter fremstilles anderledes end hvide. Det drejer sig fx om en atlet, der dagen efter, at han vandt en guldmedalje, afbildes i et par stramme shorts, hvilket flytter fokus fra hans bedrift som løber til hans genitalier. På et andet billede ser man løberen over alle, Carl Lee Lewis, medvirke i en reklame, hvor han står i startposition til et løb, men iført et par røde, højhælede sko. Endelig vises et billede af en sort kvindelig løber, som er fotograferet, så hun ligner en mand. Halls pointe er, at disse billeder ikke er uskyldige tilfældigheder, men ligger i forlængelse af den måde, hvorpå sorte historisk har været afbildet i engelske medier; nemlig med særligt fokus på kroppe, seksualitet og kønsorganer. Billederne fungerer, siger Hall, som tegn i et system af betydninger, hvor magtrelationen mellem hvide og sorte nøje vedligeholdes gennem brug af stereotyper som disse, og hvor man gennem billederne udpeger det unormale. Det normale bliver hermed den hvide krop (Hall 1997: 225-239).

Cultural Studies traditionen har spillet en meget central rolle både inden for medieforskningen og i forhold til studier af marginaliserede grup-

per. I den brede offentlighed har Cultural Studies traditionen blandt andet gennem BBC og Open University også fået stor indflydelse. Cultural studies traditionen peger på, hvordan diskurser om marginaliserede grupper får indflydelse på medierne og på, hvordan tegn og symboler derigennem får indflydelse på hverdagen.

Danskhed – At være dansk

Den irske kultursociolog Richard Jenkins har studeret danskere i mere end 15 år. Han har udført det, man kan kalde et klassisk antropologisk feltarbejde i Skive og omegn i 1990'erne, og har analyseret en lang række hverdagsbegivenheder og sammenholdt dem med historiske dokumenter og, frem for alt, talt med folk. I 2011 udgav han bogen *Being Danish*. Citatet nedenfor er fra et tv-interview foretaget på baggrund af hans undersøgelse:

Jeg ser på jer og jeres land udefra, og det, jeg ser, er ikke verdens værste land og heller ikke verdens værste system! Og det er ikke helt uinteressant! – For I er specielle. I kan godt lide at se jer selv som et lille homogent land – men det er ikke, hvad jeg ser. Jeg ser ikke 'danskhed' som en fast størrelse – men som en proces. Danskhed er det, I danskere gør I jeres hverdag. Ikke en fortælling fra fortiden. Men I dyrker symboler og den gamle fortælling om Danmark – for eksempel kongehuset og Dannebrog i særdeleshed. Og I gør det som ingen andre – til at sælge varer, til at fejre mærkedage, og det bliver derfor et symbol på 'dejlige lille Danmark'. I kan også godt lide jeres 'danske mad'. Men hvad er dansk mad? Er det flæskesteg og rødgrød med fløde, eller er det pizza og kebab? Og nationalretten 'hot dog' – er den dansk eller amerikansk? Jeg mener, det hele er dansk. Jeg har også set, hvordan jeres omgang med hinanden har ændret sig. Den skifter hele tiden – bare spørg din mormor. Men vær ikke bange for det! Noget, jeg især godt kan lide – og noget, der gør jer særlige – er jeres skolesystem og børnepasning. Her har I fat i noget godt! Hvis jeg kunne vælge, ville jeg hellere sende mine børn i en dansk folkeskole frem for en engelsk skole, fordi I skaber sociale, kompetente børn, der kan mere end bare læse og regne. Det skaber mennesker, der tør stille spørgsmål – og det tror jeg, bliver vigtigt for danskheden. For at forstå, at der mange måder at være dansk på. Fra Nordjylland til København – eller fra muslim til kristen – I er lige danske, for I bor i Danmark. Jeg mener, at Danmark har brug for en ny national fortælling i en fremtid, der med sikkerhed bliver multikulturel. Men det er ikke kulturministeriet eller politikerne, der skal

7 Repræsentation er et centralt ord i Cultural Studies traditionen. Hall argumenterer for at repræsentation skal forstås som en proces der foregår, når man ved hjælp af tegn skaber mening (Marselis 2003: 28).

skabe den. Der er jer selv – I danskere, der skal skabe fortællingen om danskhed i 2011 og fremtiden.

(TV2, marts 2011)

I *Being Danish* forsøger Jenkins at indkredse, hvad det vil sige at være dansk i 1990'erne. Som det fremgår af citatet, er danskhed for Jenkins ikke en fast størrelse, men en proces, der foregår i hverdagen i det danske samfund. Men han peger samtidig på en række sejlivede myter. En af de mest velfungerende myter er, at Danmark tidligere var et etnisk homogent samfund. Det er ikke rigtigt. Utallige studier viser, at der i Danmark altid har levet mange mange forskellige etniske grupper sammen. Men myten blev skabt lige efter slaget ved Dybbøl i 1864, hvor man tabte en stor del af landet til Tyskland. Allerede dengang var myten usand, men både nyttig og velfungerende, fordi den var med til at opbygge forestillingen om et homogent samfund. Men, som Jenkins skriver, i dag er myten ikke nyttig, fordi den bruges til at skabe strid frem for at bygge fællesskab (Mehlsen 2010).

Teoretisk bygger Jenkins på sin egen bearbejdning af den norske antropolog Fredrik Barth og på sin fortolkning af den franske sociolog Pierre Bourdieu. Jenkins er en af de kulturteoretikere, der har forladt kulturbegrebet til fordel for et begreb om social identitet, men da han arbejder med betydningssystemer, har jeg placeret ham her i oversigten.

I sin bogs afsluttende kapitel peger Jenkins på, hvad danskhed er:

- At tale dansk.
- At have gået i folkeskolen (socialiseringsprocessen).
- At man tiltaler alle ud fra en grundforståelse af, at man er lige meget værd.
- Et repertoire af sange, man har til fælles, og en fælles tilgang til at synge dem.
- Flagalleer, særligt dem, der er knyttet til familie og andre fester.
- Støtte til og tro på et magtfuldt statsligt socialt demokrati (vel-færdsstaten).
- Automatisk medlemskab – som man tager for givet – af den nationale lutheranske kirke.
- Og en relation til kongehuset, vedligeholdt gennem medierne og lejlighedsvis kongelig optræden.

(Jenkins 2012: 291 [min oversættelse])

Jenkins' liste skal ikke forstås sådan, at alle danskere har flagalleer, har gået i folkeskolen eller støtter kongehuset, men derimod sådan at det er disse grundelementer, som alle forholder sig til. Danskheden er ikke ens for alle, sådan som man ville mene ud fra det beskrivende kulturbegreb; der er store forskelle inden for landets grænser, så betydninger og værdier vil være forskellige alt efter ens sociale position og forskellige relationer.

Det er et meget bredt felt, jeg har samlet under overskriften kultur som betydningssystemer. Jeg vil derfor kun pege på to antagelser, de deler:

- De tager afsæt i det konstruktivistiske paradigme; den virkelighed, de ønsker at indkredse, betragtes hverken som objektiv eller statisk, men som i evig forandring.
- De arbejder med betydningssystemer; de tænker alle i, at man kan finde visse mere eller mindre sammenhængende ordener.

Kultur som betydninger – i hverdagen?

Clifford Geertz' argument om, at man skal give 'mættede beskrivelser', når man observerer, har haft meget stor indflydelse inden for kvalitative metoder. Begrebet bruges, meget ofte, når man skal argumentere for sin måde at observere sociale begivenheder på, fx grønlandske børns første skoledag. Cultural Studies traditionen har i England haft en vis indflydelse i hverdagen, blandt andet fordi Stuart Hall som leder af 'Open University' har fået transmitteret mange af forelæsningserne på BBC. Cultural Studies traditionen har desuden haft indflydelse på billedanalyser – fra folkeskolens ældste klasser over gymnasiet til universitetet.

Endelig har Jenkins' bog vakt stor interesse. Ikke bare i Danmark – interessen for dette sære lille land er forbavsende stor i udlandet. Så Jenkins rejser rundt og fortæller, fx hvordan danskere har accepteret CPR-numre som en helt fornuftig, praktisk og ikke mindst effektiv måde at holde styr på borgerne på. Jenkins mener, at man andre steder i verden ville opfatte det som en stærk central overvågning, som ville være i modsætning til individuelle rettigheder. Men sådan er der ikke så mange danskere, der ser på det.

• • •

Arbejdsspørgsmål

1. Hvad får man ud af at studere i landsbyer frem for at studere hele landsbyer?
2. Giv et eksempel på, hvordan minoriteter repræsenteres i medierne?
3. Hvad mener du om Jenkins' beskrivelse af danskhed?

Projektforslag

1. Kæledyr

Formål: At undersøge, hvilken rolle kæledyr spiller i hverdagen.

Motivation: Hvad betyder kæledyr i dag?

Afgrænsning: Typen af dyr (fx katte) eller antal dyr (forskellige måder at holde kæledyr).

Metode: Observation og interview.

2. Repræsentation

Formål: At undersøge, hvordan kvindelige politikere repræsenteres i medierne.

Motivation: Ligestilling mellem kønnene.

Afgrænsning: Vælg tre kvindelige politikere (evt. fra forskellige lande).

Metode: Tekst og billedanalyse.

Litteratur

- Geertz, Clifford (1973): *The interpretation of cultures*. New York: Basic Books.
- Hall, Stuart, red. (1997): *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. London: Sage.
- Jenkins, Richard (2012): *Being Danish*. 2nd ed. København: Museum Tusulanums Forlag.
- Marselis, Randi (2003): *Føler du dig dansk? Forhandlinger af identitetsmæssige tilhørsforhold i dansk tv-dokumentarisme om det multietniske samfund*. Ph.d.-afhandling. Afdeling for Minoritetsstudier, Københavns Universitet.
- Mehlsen, Camilla (2010): Danskhed er pizza, kebab og flæsketeg. *Asterisk*, nr. 54: 10-11.

4. Kultur – som menneskers *praksis* i en global kontekst

Inden for de sidste 10-20 år har kulturbegrebet inden for antropologien overordnet bevæget sig fra en forestilling om kultur som noget, man er (fx svensker), til at kultur er noget, man gør (man vasker måske op på en særlig måde, som er almindelig blandt svenskere). Formålet med kapitlet er at introducere til kultur forstået som praksis, dels ud fra den franske sociolog Pierre Bourdieus begreber om praksis, dels ud fra en filosofisk/sociologisk retning kaldet praksisteori. En retning, hvor man fokuserer på sociale mikroprocesser og her brugt med særligt henblik på at skabe nye inkluderende praksisser. Der introduceres ganske kort til Bourdieus centrale begreber om felt og kapital.

Mens kulturbegrebet i løbet af 1980'erne blev mere og mere anvendt inden for organisationsteori og interkulturel kommunikation, forsvandt kultur som begreb mere og mere fra antropologien, fordi man ikke mente, det kunne indfange den kompleksitet, der gjorde sig gældende i, globale samfund. Mange antropologer begyndte i stedet at bruge praksis som begreb, ikke mindst inspireret af den franske sociolog Pierre Bourdieu. Begrebet praksis bruges lidt forskelligt i de forskellige retninger, men overordnet kan man sige, at praksis bruges som et teoretisk begreb for: Det vi gør. Det er en praksis at skrive på sin computer, at spise, at holde fest. Hvis man taler om praksisser i stedet for at beskrive, hvad folk gør, signalerer man samtidig, hvilken teoretisk retning man taler inden for.

Kultur som praksis

Bourdieu ser samfundet opdelt i en række sociale felter. Et felt kan fx være uddannelsessystemet, militæret, det kunstneriske felt eller det journalistiske felt som jeg vil præsentere senere (Bourdieu 1995). Et felt er et socialt rum, hvor der hersker bestemte logikker, og hvor der stilles bestemte krav. Inden for det journalistiske felt er de specielle egenskaber, man skal være i besiddelse af, fx at man skal kunne leve op til forskellige journalistiske kriterier samt følge feltets logikker omkring, hvad der vil være en relevant og god historie osv. Inden for alle felter er der ud over bestemte regler og normer også bestemte værdier, som sættes særligt højt, og som giver både magt og prestige i feltet. De kaldes kapitaler. De mest udbredte kapitaler er 1) Økonomisk kapital (penge), 2) Kulturel kapital (uddannelse), Social kapital (socialt netværk) og 4) Symbolsk kapital (vise sine andre kapitaler – som fx store biler og receptioner med mange mennesker). Kapitaler inden for det journalistiske felt kan både være knyttet til kulturel og social kapital. At være kritisk, dybdeborende journalist giver stadig priser og anseelse, og det må derfor (stadig) ses som en kapital.⁸

Man kan sige, at man med Bourdieu flytter perspektivet væk fra kultur som et sammenhængende system og i stedet peger på de mange kampe, individuelle såvel som kollektive, der tages inden for de respektive felter. En af grundene til Bourdieus popularitet i antropologien skal søges i, at han fastholder et magtperspektiv.

Et praksisteoretisk perspektiv

Inden for de sidste 10 år har man inden for psykologi, historie og antropologi set et fornyet fokus på praksis og praksisteori. Inden for europæisk hverdagslivsforskning er der opstået en såkaldt praksisteori, som bygger på en blanding af sociologi og filosofi.

Den grundlæggende antagelse i praksisteori⁹ er, at det er igennem det,

vi gør i hverdagen, vores handlinger (vores praksis), at vi enten vedligeholder eller forandrer samfundet. Trods navnet, praksisteori, prøver man ikke at skabe en ny sammenhængende teori, men mere et nyt perspektiv, hvor man lægger særlig vægt på praksis.¹⁰ I praksisteori har man særligt fokus på sociale mikroprocesser, som fx kan være den måde, hvorpå man går ind i et rum eller sidder ved bordet. Fokus på mikroprocesserne er særligt inspireret af den amerikanske sociolog Harold Garfinkel, hvorom det fortælles, at han bad sine studerende om at eksperimentere med de sociale mikroprocesser hjemme. Han bad dem fx om at gå hjem til deres familier og lade som om, de boede på hotel. De skulle sætte sig ved bordet, vente på betjening, takke høfligt for den velmagende mad og generelt tale med en høflig distance til deres forældre. Formålet med øvelsen var at få de studerende til at opdage, hvor stor betydning sociale mikroprocesser har i vores relationer til andre. Formålet med praksisteoretisk forskning er det samme: At få øje på og dokumentere de mange små handlinger, vi gør i hverdagen, men overser, fordi de er blevet til rutiner.

Praksis – Hvad vi gør og siger

Praksis handler ifølge Theodore Schatzki både om, hvad vi gør (*'doings'*) og om, hvad vi siger (*'sayings'*). I et praksisteoretisk perspektiv er der fokus på krop, fordi alle aktiviteter så at sige kræver sin krop. Det er i kroppen, vi lejr vores vaner og rutiner. Det er kroppen, der 'husker', hvor lang afstand der skal være til andre mennesker, hvor højt man må tale osv. *Individet* ses fra et praksisteoretisk perspektiv som tænkende og handlende. Man opfatter hverken individet som autonomt, der frit vælger sin livsstil eller vaner, eller som bundet af sociale strukturer. Individet forholder sig til strukturer, tager stilling til dem og er med sine handlinger med til at forandre eller vedligeholde dem.¹¹

Et sidste centralt begreb i praksisteorien er *'performance'*. Social handlen betragtes som en performance, en optræden, som tager afsæt i og forholder sig til eksisterende normer inden for forskellige felter. Den måde, man optræder på som elev eller som lærer, kan være mere eller mindre passende i forhold til de eksisterende normer.

10 Nogle forskere definerer sig selv som praksisforskere, fx Theodore Schatzki (1996) og Andreas Reckwitz (2002). Inden for forbrugsforskning drejer det sig om Elisabeth Shove (Shove og Pantzar 2005) og Alan Warde (2005).

11 Det er Anthony Giddens' begreb om agency, som står centralt hos mange praksisteoretikere.

8 Om end denne kapital synes at kunne veksles til de arbejdsvilkår, nyhedsjournalister har, så deres effektivitet og journalistik som håndværk indgår i stedet (se Jensen 2000 og kapitlet om medier).

9 Perspektivet er oprindeligt udviklet af den amerikanske filosof Theodore Schatzki, som arbejdede med Ludwig Wittgensteins forståelse af praksis. Senere er dette arbejde sat sammen med læsninger af en række forskere som Pierre Bourdieu (1990), Anthony Giddens (1984), Judith Butler (1990), Michel Foucault (1978), Harold Garfinkel (1967) og Bruno Latour (1993).

Mundtlig eksamen som praksis

Metodisk kan man indkredse praksis ved at følge Schatzkis forståelse af praksis. Ifølge Schatzki kan alle praksisser beskrives ved at være holdt sammen af: 1) forståelser, 2) skrevne og uskrevne regler, 3) normer for følelser/følelsesmæssigt engagement (Schatzki 1996).

Hvis vi som eksempel analyserer en mundtlig eksamen i en af folkeskolens ældste klasser, vil det sige:

0) Indkredsning af praksis

En mundtlig eksamen er en praksis, hvor en underviser gennem spørgsmål orienterer sig om, hvorvidt eleven har tilegnet sig bestemte former for viden. Såvel læreres som elevers kroppe deltager i eksamen, ligesom borde, stole, papir, computer osv. også er med i praksis.

1) Forståelser af praksis

Mundtlig eksamen kendes i Danmark af de fleste, mens det er et ukendt fænomen i mange andre lande, hvor man bruger skriftlige prøver. Mange elever fra udlandet synes, at mundtlig eksamen er snyd, fordi man ikke høres i hele pensummet, og fordi det er tilfældigt, hvem der trækker lette og svære spørgsmål.

2) Regler for mundtlig eksamen (skrevne og uskrevne regler)?

De formelle regler for eksamen handler oftest om tidsrum, om censurs og eksaminators rolle. De uformelle regler kan fx handle om, hvordan der eksamineres, hvor meget man forventer, at eleven selv siger.

3) Normer for følelser i forbindelse med mundtlig eksamen

Omkring mundtlig eksamen er nervøsitet, som kan komme til udtryk i sproglig usikkerhed, og uklarhed eller angst for at besvare spørgsmål ofte en anerkendt og accepteret del af eksamen. Den uformelle praksis er, at eksaminator og censor i videst muligt omfang ser bort fra nervøsitet, men at man ikke giver topkarakter til en elev, som (slet) ikke er i stand til at kontrollere sin nervøsitet.

I en analyse vil krop og kropssprog blive set som en integreret del af praksis. Hvordan sætter eleven sig ved bordet? Man vil også se på ting og teknologi. Ting kan være tøj, eller borde og stole. Teknologi kan være computer eller elektronisk whiteboard. (se endvidere Jensen 2009, Jensen 2011b).

Kultur set fra et praksisteoretisk perspektiv

Tilsammen giver en praksisteoretisk analyse mulighed for at fokusere på konkrete praksisser. Herved er fx skolekultur ikke en abstrakt størrelse, men består af rækker af praksisser, der kan undersøges og herefter forklares for eleverne. Hermed får man bedre mulighed for at ligestille alle elever i en klasse, fordi man har beskrevet, hvad der forventes af eleverne til eksamen.

I et praksisteoretisk perspektiv siger man (som beskrevet tidligere), at det er praksis, som opretholder det sociale. Det er, hvad vi gør, vores handlinger, som skaber det sociale. Hvis vi ser kultur fra dette perspektiv, må kultur kunne beskrives som en *række af praksisser*. Som summen af vores handlinger set i forhold til de normer, der er gældende for de enkelte praksisser og sat i relation til samfundets strukturer. Det er ud fra denne forståelse af kultur, at jeg har udviklet et postkulturelt perspektiv (som beskrives i næste kapitel).

Forskere, som arbejder med kultur som praksis, er enige om følgende:

- Kultur er noget, man gør.
- Værdier undersøges som konkrete praksisser.

Hvad opnår vi ved at arbejde med kultur som praksis?

Fordelen ved at arbejde med kultur som praksis – uanset om man gør det ud fra Bourdieus perspektiv eller ud fra den praksisteoretiske tilgang – er, at man undgår at arbejde med kultur som sammenhængende betydnings-systemer eller sammenhængende ordensprincipper.

Hvis vi ser kultur som praksis, flytter vi fokus fra kultur som en samlet helhed til fokus på bestemte felter eller til bestemte praksisser. Fordelen ved at gøre det er, at vi kan pege på fælles praksisser, som foregår i andre fællesskaber end nationale og etniske. Hvis vi fx fokuserer på praksis frem for etnicitet eller nationalitet – kan vi få øje på nye fælles praksisser, som kan skabe nye fællesskaber. Fokus på praksis kan være med til at bryde med stereotype forestillinger om, at 'nigerianere' har bestemte fællestræk, eller at vietnamesere eller grønlændere har det. I stedet vil vi kunne tænke på mobilbrugere i Nigeria, som bruger grænseflader på samme måder som nogle brugergrupper i Grønland og Vietnam. Mit mål med at arbejde med kultur som praksisser er at skabe mulighed for at lægge vægt på nye fællesskaber og frarøve kulturbegrebets dets dominerende plads.

Kontinuum mellem yderpunkterne i forståelse af kulturbegreber

Kulturbegreber	Det beskrivende kulturbegreb	Det komplekse kulturbegreb	
		Kultur som betydningssystemer	Kultur som praksis
Hvordan defineres kultur?	Kultur er noget, man er. (Culture as Being).	Kultur er systemer af betydninger. Mennesker skaber mening og handler derefter.	Kultur er noget, man gør. (Culture as doings).
Mål med kulturbegreb	At forklare.	At undersøge systemer.	At undersøge praksisser.
Hvor er kultur placeret?	Mennesket er bærer af kulturen.	Kultur er placeret i symboler og tegn som fx i medier og i statussymboler.	Kultur formes af hverdagspraksis.
Kultur og styring?	Kultur former og styrer menneskets handlinger.	Mennesket konstruerer selv de betydningssystemer, som de oplever som faste. Kultur er altid i forandring og til forhandling.	Det er menneskets handlinger, som former og forandrer praksisser – og dermed former praksis også kultur.
Mål for undersøgelse?	Generalisering. Fokus på forskelle. Kvantitative metoder.	Udvalgte fænomener 'mættede beskrivelser'. Analyser af tegn, symboler eller repræsentationer.	Viden om praksis – ofte som basis for forandring. Feltarbejde eller interview. Fokus på felter og eller enkelte praksisser i feltet.
Videnskabs-teoretisk	Essentialistisk (funktionalisme eller positivisme).	Konstruktivistisk (semiotik, hermeneutik, fænomnologi).	Konstruktivistisk (etnometodologi, praksisteori, performanceteorier).

De tre kulturbegreber i hverdagen

I de tre foregående kapitler har jeg skitseret, hvordan man arbejder med kultur som forskelle, med kultur som betydningssystemer og med kultur som praksis. Hvad betyder disse forskelle mellem kulturbegreber i hverdagen, hvis vi fx ser på pædagogens arbejde i en børnehave?

En pædagog, som bruger det beskrivende kulturbegreb (kultur som forskelle)

I et kulturmøde mellem en pædagog (uanset etnisk baggrund) og forældre til børn med en anden etnisk baggrund end pædagogen vil brug af *det beskrivende kulturbegreb* betyde, at pædagogen vil *generalisere* fra sine tidligere erfaringer med forældre fra samme etniske gruppe og forsøge at finde *forskelle*. Pædagogen vil gå ud fra, at de nye forældre *delegerer værdier* med andre forældre med samme etniske baggrund og fx tillægger religion, mad og påklædning samme betydning. Pædagogen vil *begrunde* forældrenes handlinger med, at det ligger i deres kultur. Kommer forældrene for sent, er det ikke, fordi de ikke nåede bussen, men fordi det ligger i deres kultur at have en anden tidsopfattelse.

I praksis betyder det beskrivende kulturbegreb altså:

- At man vil søge at finde fællestræk mellem personer med samme kulturelle baggrund.
- At man vil udpege forskelle mellem det, familien gør og det, man selv gør.
- At man primært vil forklare personers handlinger ud fra deres kulturbaggrund.

Pædagogisk arbejde ud fra det komplekse kulturbegreb

Hvis pædagogen anvender en af de to kulturforståelser, som hører ind under *det komplekse kulturbegreb*, vil pædagogen gøre noget andet.

Pædagogisk arbejde med kultur som betydningssystemer

Hvis pædagogen ser *kultur som betydningssystemer*, vil hun/han forsøge at finde frem til, hvordan forældrene fortolker deres tilværelse og skaber mening. Pædagogen vil forsøge at undgå at generalisere og i stedet forsøge at give en *'mættet beskrivelse'* af de forskellige kulturmøder i hverdagen. Pædagogen vil samtidig være opmærksom på andre forhold

omkring forældrene end deres etniske baggrund, som fx alder, antal søskende, uddannelse, arbejde og boligforhold.

I hverdagen betyder kultur som betydningssystem:

- At individet skaber mening i sin hverdag.
- At kultur ses som systemer af betydning, men de styrer ikke alle i samme retning.

Pædagogisk arbejde med kultur som praksis

Hvis pædagogen ser *kultur som praksis*, har vedkommende mere fokus på *magt* i relationen. Pædagogen vil prøve at se, hvilke muligheder forældrene har for at komme igennem med deres synspunkter. Pædagogen vil måske se institutionen som et felt med forskellige værdier, logikker og normer (hvor tidligt bør man komme med sit barn? Hvornår bør man hente det? Hvad er 'fornuftigt tøj'? Hvor meget og hvor længe bør man tale med pædagogerne om barnet?). Pædagogen kan være bevidst om, hvilke kapitaler der var gældende i institutionen. Er det fx en kapital at have meget tid til sit barn? Er uddannelse en kapital? Er det en kapital (eller det modsatte) selv at være pædagog? Endelig kan pædagogen være bevidst om sin egen position i institutionen og fx være opmærksom på, hvordan der kæmpes om magten i institutionen.

Pædagogisk arbejde fra et praksisteoretisk perspektiv

Hvis pædagogen arbejder fra et *praksisteoretisk perspektiv*, vil pædagogen være meget fokuseret på de specifikke praksisser, hvor man samarbejder med forældre om fx en-aflevere-barnet-praksis. Pædagogen vil undersøge, om alle kender til den nye praksis i børnehaven, og skaffe sig viden om barnets tidligere praksisser på området, ligesom hun/han sammen med forældrene vil forsøge at opbygge en ny fælles praksis.

I hverdagen betyder kultur som praksis:

- At man fokuserer på magt i de relationer, man indgår i.
- At man fokuserer på enkelte praksisser.
- Hvis man sammenligner kulturer, fokuserer man på de samme praksisser.

Den grundlæggende forskel på, om man benytter et beskrivende eller et komplekst kulturbegreb, er, at man i det beskrivende kulturbegreb primært

bruger sin viden om kulturer til at forklare forældrenes handlinger, mens man, hvis man benytter det komplekse kulturbegreb (kultur som praksis og et praksisteoretisk perspektiv), forholder sig mere undersøgende – man undersøger, hvordan forskellige erfaringer kan have betydning i samarbejdet.

De forskellige forståelser af kultur bruges alle sammen i dag i hverdagen og i forskningen. Det første skridt til at opnå en fagligt baseret kulturforståelse eller interkulturel kompetence er at kunne tage stilling til, hvilket kulturbegreb der benyttes, fx når man læser avis eller undersøgelser om sociale forhold, eller når man lærer om organisationsteori.

• • •

Arbejdsspørgsmål

1. Nævn tre typiske træk ved det beskrivende kulturbegreb.
2. Hvad vil man opnå ved at bruge det komplekse kulturbegreb?
3. Find tre eksempler på praksisser, der er lokale og globale?

Projektforslag

1. Undervisning som praksis

Formål: At undersøge, hvordan undervisning kan forstås som en praksis.

Motivation: At få et nyt blik på undervisning – set som praksis.

Afgrænsning: Vælg to undervisningsforløb.

Metode: Observation og interview.

2. Hvordan gør man venskab?

Formål: At undersøge, hvordan man handler, når man er venner.

Motivation: At finde ud af, hvordan venskab udføres i praksis.

Afgrænsning: Vælg tre forskellige typer venskaber.

Metode: Interview og observation.

Litteratur

Denne liste indeholder den helt centrale litteratur for kapitlet. De øvrige litteraturhenvisninger kan ses i den samlede litteraturliste bagest i bogen.

Bourdieu, Pierre (1990): *The Logic of Practice*. Cambridge: Polity Press.

Bourdieu, Pierre (1995): *Distinktionen – En sociologisk kritik af dømmekraften*. Frederiksberg: DET lille FORLAG.

- Jensen, Iben (2009): "Kategorier skaber positioneringer – et praksisteoretisk perspektiv på alder. Køn og hudfarve i klasseledelse". I Elsebeth Jensen og Ole Løw, red.: *Klasseledelse – Nye forståelser og handlemuligheder*. København: Akademisk Forlag: 114-131.
- Jensen, Iben (2011b): "Postkulturel kommunikation – Fordi kultur ikke altid er vigtigst". I Tomas Sundnes Drønen, Kjetil Fretheim og Marianne Skjortnes, red.: *Forståelsens gylne øyeblik. Festskrift til Øyvind Dahl*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag: 47-62.
- Liep, John og Karen Fog Olwig, red. (1994): *Komplekse liv – Kulturel Mangfoldighed i Danmark*, København: Akademisk Forlag.
- Reckwitz, Andreas (2002): Toward a Theory of Social Practices. A Development in Culturalist Theorizing. *European Journal of Social Theory*, 5. årg., nr. 2: 243-263.
- Schatzki, Theodore (1996): *Social Practices. A Wittgensteinian Approach to Human Activity and the Social*. Cambridge: Cambridge University Press.

5. Sociale kategorier: Køn, etnicitet, hvidhed

Hvad har køn, etnicitet og hvidhed med hinanden at gøre? Alle tre begreber er sociale kategorier. Sociale kategorier kan ses som noget, vi gør. Formålet med dette kapitel er at gøre nogle af vores usynlige regler for sociale kategorier synlige. Hvis vi er klar over, hvordan vi opdrages eller behandles forskelligt i forhold til køn, etnicitet eller hudfarve, samt ikke mindst hvordan de indbyrdes væver sig ind i hinanden, er det både nemmere selv at navigere og nemmere at forstå politiske strategier og sociale samspil i hverdagen.

Mennesker bruger kategorier til at tænke med, og en kategori skal nu engang have et navn. Det lyder jo meget uskyldigt. Men kategorierne opstår og bruges altid i bestemte historiske, sociale og kulturelle kontekster, og kategorier indgår i magtrelationer – nemlig magtrelationer mellem dem, der kategoriserer, og dem, der kategoriseres.

(Fadel 1999: 233)

Fordi kategorier forekommer så uskyldige og naturlige, er de magtfulde. Derfor anser jeg det for en meget vigtig interkulturel kompetence at kende og genkende kategorier som fx 'stille kinesere', 'krævende polakker' eller 'lykkelige danskere'. Det er med henblik på at skabe bevidsthed om magt i relation til kategorier og kategoriseringer, at jeg i dette kapitel vil præsentere de tre (sociale) kategorier køn, etnicitet og hvidhed. Man kan også have en essentialistisk opfattelse af både køn, etnicitet og hvidhed, men jeg anlægger et konstruktivistisk blik på sociale kategorier. I den måde, jeg arbejder med kategorier på, er hverken køn, etnicitet eller hvidhed noget, man *er*, men derimod noget, man *bliver* ved at udføre bestemte handlinger. Man fødes hverken som mand eller kvinde, men lærer, hvordan man som henholdsvis dreng, pige og senere mand og kvinde gør, når man opfø-